DOI 10.31909/26168812.2019-(39)-2
УДК [373.016:7]-029:316.422

МЕТОДИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО» В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

О. Бухнієва
кандидат педагогічних наук, доцент,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Л. Банкул
доцент,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Концепція Нової української школи створює пріоритети реформування загальної середньої освіти, які знаходять своє відображення в проекті Державного стандарту початкової освіти. У документі передбачено організацію освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства, із застосуванням компетентнісного підходу на інтегровано-предметній основі. Це означає принципову зміну педагогічних підходів до процесу навчання, яке сприяє формуванню інтелектуально розвиненої, ініціативної особистості, здатної нестандартно, творчо мислити. В освітніх стандартах нового покоління йдеться про використання інтегративного підходу в навчально-виховному процесі Нової української школи.

Ключові слова: *інтегрований курс «Мистецтво», концепція Нової української школи, інтеграція, педагогіка партнерства.*

Актуальність проблеми. 2018/2019 навчальний рік став стартом для Нової української школи (НУШ) в початковій ланці загальної середньої освіти та продовженням реалізації концептуальних ідей у загальній мистецькій освіті основної та старшої школи. Концепція НУШ проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності створюють психологічний комфорт і сприяють розвитку творчості дітей. У проекті нового Державного стандарту початкової загальної освіти особливу увагу акцентують на важливості формування ключових компетентностей, які допомагають підростаючому поколінню комплексно оволодіти сукупністю різноманітних практичних способів життєдіяльності у конкретних ситуаціях. Звідси набуває актуальності практико орієнтований характер освітнього процесу. Документ орієнтує вчителя початкової школи на впровадження в освітній процес початкової школи інноваційних інтерактивних технологій, які сприятимуть формуванню в учнів компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в соціумі.

Реалізація компетентнісного підходу передбачає впровадження в практику діяльності початкової школи педагогіки партнерства, заснованої на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості кожної дитини. Це завдання реалізовується у спільній діяльності вчителя, учнів, батьків і передбачає взаєморозуміння, єдність інтересів, прагнень щодо особистісного розвитку школярів. Утілюючи ідеї педагогіки партнерства, вчителю необхідно постійно залучати учнів до спільної діяльності. Особливо це стосується предметів художньо-естетичного циклу, що спрямовані на розвиток емоційно-чуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Водночас, через образний зміст творів музичного та образотворчого мистецтва, відкриваються широкі можливості ефективно впливати на формування патріотизму, моралі та інших загальнолюдських цінностей.

© О. Бухнієва, Л. Банкул, 2018

Мета дослідження полягає в аналізі практичних аспектів реалізації інтегрованого курсу «Мистецтво» в умовах нової початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будуючи освітній процес на засадах педагогіки партнерства необхідно дотримуватися принципів доброзичливості і позитивного ставлення, довіри у відносинах, права вибору та відповідальності за нього, рівності сторін, добровільності прийняття зобов'язань, обов'язковості виконання домовленостей тощо. Досягненню ефективності взаємодії з учнями сприятиме врахування в освітньому процесі таких характерних рис педагогіки партнерства, як: навчання без примусу; висування і прийняття значущих цілей; здійснення конкретних дій; подолання неузгодженостей у колективній творчій діяльності; спільне планування індивідуального темпу навчання; самоаналіз у процесі індивідуального й колективного підведення результатів діяльності учнів; використання вчителем на свій розсуд навчального часу для кращого засвоєння учнями матеріалу; створення інтелектуального фону навчання; реалізація диференційованого навчання; колективна творча виховна діяльність (самоврядування); самовизначення; ідея життєтворчості; систематичне залучення батьків до спільної діяльності; активна участь дітей у контрольно-оцінювальній діяльності тощо. Поліпшення якості освіти та рівний доступ до неї є одним із основних завдань сучасної української школи.

Освітяни запроваджують у 2018-2019 навчальному році нові стандарти середньої освіти, зокрема у початковій школі, де пріоритетним є новий зміст освіти на засадах інтегративного підходу у навчанні. Зазначимо, інтеграція – це процес пристосування і об'єднання розрізнених елементів в єдине ціле при умові їх цільової та функціональної однотипності. Інтеграція виникла як явище фундаментальних наук на фоні своєї протилежності – диференціації. Остання ж заклала основи і необхідність інтеграції. Інтеграція (від лат. Integer – цілий) може бути розглянута як мета і шлях створення цілісності. Системні цілісні знання – це стан, результат, до якого можна прийти, здійснюючи інтеграцію. Ідея інтегрованого навчання завжди актуальна, адже сприяє формуванню цілісної системи знань і вмінь учнів, розвитку їхніх креативних здібностей та потенційних можливостей. Підтвердженням цьому є погляди українських дослідників [1; 3]. Так, Н. Антонов вважає, що «інтеграція – це процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знань, який проявляється через єдність з протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації» [1, с. 7]. У свою чергу, І. Козловська трактує цей термін як «процес зближення й зв'язку наук, який діє поряд з процесом диференціації, що являє собою вищу форму втілення міжпредметних зв'язків на якісно новому рівні навчання» [3, с. 32].

Слід враховувати той факт, що інтеграція є однією з найперспективніших інновацій, оскільки, по-перше, інтегративне навчання закладає нові умови для співпраці вчителів та учнів, активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. По-друге, інтеграція зобов'язує до використання різноманітних форм викладання, що має вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу.

Аналіз останніх наукових досліджень сучасних науковців (Н. Божко, Л. Вичорова, Т. Горзій, С. Гончаренко, О. Данилюк, О. Джулик, Л. Зеленська, І. Козловська, М. Лазарєв, О. Сергєєв, О. Проказа, О. Савченко,Т. Усатенко, Е. Яворський та інших) свідчить, що інтеграція є одним із головних дидактичних принципів, який у цілому визначає організацію освітніх систем. Відображення інтеграції в освіті можна знайти у працях С. Гончаренка, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, О. Сороки та інших.

У контексті нашого дослідження цікавою є ідея О. Данилюка, який наголошує, що «Оскільки існуюча освіта предметоцентрична, тобто реалізується принцип внутрішньопредметної інтеграції, яка складає основу будь-якої освітньої системи. Перехід освіти у сучасних умовах на якісно новий рівень, по суті, є рухом від внутріпредметної до міжпредметної інтеграції. Такий перехід передбачає не зміну, а доповнення одного принципу іншим. Це дасть змогу у майбутньому сформувати якісно нову систему –

інтегральний освітній простір, який надбудується над предметною системою і повністю збереже її у якості своєї функціональної основи [2, с. 12].

Протилежних поглядів дотримуються О. Титар і Г. Пінчук, які вважають, що система інтегрованого навчання ще недостатньо опрацьована, а тому неоднозначно сприймається багатьма педагогами. Її повне теоретичне обґрунтування та запровадження у практику навчання – справа майбутнього. Але вже сьогодні очевидно, що інтегроване навчання закладає нові умови діяльності викладачів та учнів, є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання [4, с. 24]. Перспективи розвитку інтегративно-предметного навчання закріплені у «Державному стандарті базової і повної загальної освіти», де зазначені не окремі предмети, а освітні галузі. Це означає, що вперше за тривалий час нормативний документ орієнтує на інтеграцію змісту та можливість гнучкої варіативної організації змісту.

Вчитель, отримавши педагогічну свободу, може самостійно визначати способи інтеграції освітніх галузей, важливо лише зрозуміти, поєднувати навчальний матеріал варто так, аби у контексті інтегрованого заняття в учнів формувалось цілісне сприйняття світу.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України № 1/9-415 від 03.07.2018 «Щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти навчальних предметів у 2018/2019 навчальному році» викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво» здійснюватиметься за такими програмами: навчальні програми для 2-4 класів «Музичне мистецтво. 1-4 клас», «Образотворче мистецтво. 1-4 клас», «Мистецтво. 1-4 клас» (оновлені у 2016 році); дві редакції типової освітньої програми колективу авторів під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна.

Для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту програми предмети художньо-естетичного циклу «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», інтегрований курс «Мистецтво» мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного та образотворчого мистецтва). Про це йдеться у відповідному листі МОНУ.

Зміст мистецької освітньої галузі у 1-х класах може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво і музичне мистецтво. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. Якщо школою для вивчення обрано другий варіант, то у робочому навчальному плані зазначаються окремі навчальні предмети: «Мистецтво: образотворче мистецтво», «Мистецтво: музичне мистецтво», – на які відводиться по 1 годині на тиждень. Необхідною умовою реалізації завдань освітньої галузі «Мистецтво» є дотримання інтегративного підходу через узгодження програмового змісту предметів мистецької освітньої галузі зі змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, мультфільму на заняттях з вивчення мови).

Викладання дисципліни «Мистецтво» може здійснюватись як одним учителем, так і двома («Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво»). При цьому варто зауважити, що у процесі інтеграції кількість навчальних годин, передбачених на вивчення мистецької освітньої галузі, перерозподіляється без зменшення їх сумарного значення (2 години на тиждень).

Використання навчальних посібників, зошитів із друкованою основою, що доповнюють зміст підручників та утворюють разом із ними навчальні комплекти, є необов’язковим і може мати місце в освітньому процесі лише за умови дидактичної доцільності навчальних видань для реалізації нових підходів у роботі з учнями, дотримання вимог щодо уникнення перевантаження учнів та добровільної згоди усіх батьків учнів класу на фінансове забезпечення.

Новий Державний стандарт початкової освіти, регламентуючи свободу педагогічних спільнот у виборі шляхів навчання, виховання і розвитку школярів,

відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу. Чинні вимоги до його якості доповнюються ідеями інтеграції; дослідницьким підходом до формування умінь; конструюванням знань, а не їх відтворенням; організацією пошуку інформації з різних джерел; розвитком критичного мислення, творчості тощо. Основною ж новацією, яка входить у практику діяльності 1-х класів експериментальних навчальних закладів, є структурування змісту початкової освіти на засадах інтегративного підходу у навчанні.

Дидактичний зміст процесу інтеграції полягає у взаємозв'язку змісту, методів і форм роботи. Відповідно інтеграцію навчального матеріалу з різних навчальних предметів здійснюють навколо певного об'єкту чи явища довкілля, або навколо розв'язання проблеми міжпредметного характеру, або для створення творчого продукту тощо. Однією з оптимальних моделей інтеграції у початковій школі є інтеграція навколо соціокультурної проблеми. Створення єдиного для навчальних предметів тематичного простору дає змогу уникнути дублювання інформації у змісті різних навчальних дисциплін та, водночас, розглянути аналогічний матеріал одночасно з різних боків, за допомогою різних дидактичних засобів. Цим забезпечуються збалансованість у сприйманні інформації різних освітніх галузей, емоційно комфортна атмосфера навчальних занять.

Слід зазначити, що за останні роки, з розвитком теорії та практики використання інтегративного підходу, зусиллями науковців та педагогів-практиків запроваджується система інтегративно-предметного навчання. Її принципами мають бути: орієнтація навчання на сьогоденні вимоги суспільного розвитку, формування цілісної системи знань, єдиної картини світу, наукового світогляду, поєднання інтегративного й диференційованого підходів до навчання, безперервність освіти та її вихід на рівень професійної освіти [3, с. 153]. Інтеграція програмового змісту створює передумови для різнобічного розгляду базових понять, явищ, більш широкого охоплення змісту, формування в учнів системного мислення, позитивного емоційного ставлення до процесу пізнання, водночас створює можливості раціонального використання робочого часу. Важливо при використанні інтеграції не перетворити в мозаїку формально об'єднані за зовнішніми ознаками різнорідні знання, а знайти об'єднуючі спільні риси різних видів мистецтва.

З першого дня спілкування дітей з мистецтвом у початковій школі слід спрямовувати їх на уважне слухання і споглядання творів мистецтва, виявлення власних вражень, пошук змісту та розуміння, яким чином він розкривається. Учнів потрібно системно і послідовно привчати визначати, описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на витвори мистецтва.

Упродовж навчання в початковій школі у дітей мають формуватися виконавські уміння та навички, характерні для кожного окремого виду художньої діяльності: графічні, живописні, декоративні техніки, знайомство з правилами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); уміння слухати і сприймати твори мистецтва та висловлювати ставлення до них, вокальні, хорові та виконавські навички (з музичного мистецтва); акторські та елементарні хореографічні вміння під час театралізацій, інсценізацій, рольових ігор та рухів під музику. Водночас, у контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь: порівняння засобів виразності у різних видах мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, слово; пошук звукових асоціацій у творах образотворчого мистецтва; «оживлення» творів образотворчого мистецтва, програмної музики за допомогою пантоміми, міміки, жестів, рухів або розігрування уявних діалогів за сюжетом картини; створення ілюстрацій до казок, мелодій до віршів, інсценізація пісні тощо.

Зазначимо, що велике значення для розвитку творчості дітей має активне залучення до імпровізацій, різного роду експериментів (наприклад, з кольорами, звуками), а також

підтримки їх ідей та ініціатив у прикрашанні, естетизації навколишнього середовища, що значно розширює можливості дітей у власному художньо-творчому самовираженні. Окрім того, важливо привчати дітей не тільки творити і самовиражатися, але й презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом виявляти ініціативу їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво.

На основі навчальної програми інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування в довільній, зручній для використання формі, з урахуванням навчальних можливостей учнів класу. Можливе використання друкованих чи електронних джерел. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед, методик компетентнісного навчання [2, с. 50-54].

Учитель має право самостійно обирати теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Адміністрація закладу загальної середньої освіти або працівники методичних служб можуть лише надавати методичну допомогу вчителю з метою покращення освітнього процесу, а не контролювати його.

У типових освітніх програмах початкової освіти підкреслено необхідність застосування формувального й вербального оцінювання. Ці види оцінювання змінюють функції вчителя у процесі контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів, натомість діти поступово у співпраці з педагогом мають оволодівати уміннями самооцінки й самоконтролю, тобто ставати суб’єктами навчання.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямі. Концепцією Нової української школи та Державним стандартом початкової освіти зазначено, що у шкільному житті зросте частка групової ігрової, проектної і дослідницької діяльності, мають бути урізноманітнені варіанти упорядкування освітнього середовища. Крім класичних варіантів класних кімнат, доцільно використовувати мобільні робочі місця, які можна легко трансформувати для групової роботи. У плануванні і дизайні освітнього середовища першорядним має бути спрямування на розвиток дитини і мотивації її до навчання. В освітньому середовищі Нової української школи існує баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем та самими дітьми. Таке середовище забезпечує можливості для дітей робити власний вибір, розвивати нові та вдосконалювати наявні практичні навички, отримувати нові знання, позитивно ставитися до інших. Для того, щоб освітнє середовище заохочувало дітей до самовизначення і сприяло розвитку їхніх здібностей, необхідно, щоб воно було мобільним, легко трансформувалося для колективної та групової роботи. Крім того, всі навчальні об’єкти, якими безпечно можуть користуватись учні, мають бути доступними, щоб вони мали можливість вільно пересуватися класом для пошуку необхідних навчальних матеріалів. Це забезпечуватиме можливості здійснювати вибір у класі і, відповідно, приймати самостійні рішення щодо навчальної діяльності, усвідомлюючи при цьому наслідки вибору.

Вчителі мистецтва отримають суттєву допомогу, пройшовши дистанційний курс на платформі EdEra, де ознайомляться з новим Державним стандартом початкової освіти та методиками компетентністного навчання. В пригоді також стануть матеріали веб-ресурсу Нової української школи http://nus.org.ua/, зокрема «Порадник для вчителя», створений з метою методичної підтримки вчителів, які впроваджують новий Державний стандарт початкової загальної освіти. Безліч простих та дієвих ігрових вправ щодо розвитку життєвих компетентностей молодших школярів, отримають вчителі мистецтва у посібниках «Гра по-новому, навчання по-іншому», «Шість цеглинок в освітньому

просторі школи» та зможуть адаптувати їх до використання на уроках художньо-естетичного циклу. Пріоритетне завдання вчителя мистецтва Нової української школи – не просто давати знання за новими програмами, а навчати й виховувати по-новому, розуміючи, приймаючи та творчо застосовуючи нові принципи освіти нового покоління.

1. Антонов Н. С. Інтеграційна функція навчання / Н. С. Антонов. – К. : Освіта, 1989. – 304 с.

2. Данилюк А. Я. Учебный предмет как интегрированная система / А.Я. Данилюк // Педагогика. – 1997. – №4. – С. 24-28.

3. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи : монографія / За ред. С.У. Гончаренка. – Львів : Світ, 1999. – 302 с.

4. Титар О. В. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів / Г. Г. Пінчук, О.В. Титар. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons.

Bukhnieva O., Bankul L. ***Implementation of Integrated «Art» in New Ukrainian School***

The teaching staff introduces new standards for secondary education in 2018-2019 academic year, in particular at the primary school. The project envisages the introduction of a new content of education on the basis of an integrative approach in education. Modernization of Ukrainian education at the present stage is aimed at the development of the student's personality. Satisfaction of his needs and interests in order to prepare a purposeful, independent personality. This means a fundamental change in the pedagogical approaches to the learning process, which contributes to the formation of an intellectually developed, initiative person, capable of non-standard, creative thinking. Primary education plays an important role in the general education system, as the personal. In particular, child's artistic experience received in the primary school, the level of development reached the foundation for further education. Therefore, an important direction of the teachers' activities is the creation of conditions for ensuring the full intellectual and emotional development of primary school pupils, associated with the formation of stable cognitive interests, skills and abilities of mental activity, the qualities of reason, creative initiative and autonomy. It is referred to the educational standards of the new generation about using an integrative approach in the educational process of the New Ukrainian School. An integrated approach provides an opportunity to show the world in its diversity. Students' knowledge acquires the qualities of systemicity, the skills become generalized, complex, and the world-view orientation of cognitive interests increases in the process of integrated learning. It contributes to the intellectual, creative development of primary school pupils. There is a balance between the educational activities initiated by the teacher and the activities initiated by the children themselves in the educational environment of the New Ukrainian School. Such an environment provides opportunities for children to make their own choices, opportunities for developing new ones and improving existing practical skills, gaining new knowledge, developing their positive attitude towards others. It will provide the opportunity to make choices in the classroom and, accordingly, make independent decisions about learning activities, while realizing the consequences of the choice. The priority task of the New Ukrainian school teacher of the Fine Arts is not just to give knowledge of new programs, but to teach and educate in a new way, understanding, accepting and creatively applying new principles of education of a new generation.

Key words: *integrated course «Art», the concept of the New Ukrainian school, integration, pedagogy of partnership.*